

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐ - ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆՆԵՐ

LES LIVRES DU JOUR - RECENSIONS

«ԱՀԱԶԱՆԳ»ԷՆ ՅԵՏՈՅ՝ «ԽՈՒՃԱՊ»

Ամէն անգամ որ Վահէ Օշական նոր գիրք մը կը ծնի, տեսակ մը մակընթացութիւն կը բերէ հետը, որովհետեւ ատոր երեւումով՝ կը լսես խորութիւնը կեանքին, ուր սեփական տաղանդաւոր՝ կղզուած դռներէ ներս կը տարուի, ու կը վերսկսիս քամիի մը վազքով դիտել ամէն բանի գոյութիւնը: Անոր բանաստեղծութիւնները, չատ յաճախ, կը խուսափին ընթերցողներու սահմանափակ բացուածքէն, կը վրիպին, կը փախչին մեր ձեռքերէն, թերեւս նաեւ ամէն տեսակ շրջանակումէ: Անոնք կը քողարկուին՝ որքան բացայայտուին. կը ձգտին, կարծէք, անհասկացումի, որ սակայն համարժէք չէ անհասկնալիութեան: Օշականեան ամէն գիրք որ աշխարհ կու գայ՝ նոր, աննախընթաց նաւարելում մը կը սկսի մէջս, որ կը թուի ըլլալ հոգիի նաւարելումի ընդարձակ ու անդապելի փոխարեւորութիւնը: Արորի մը խորի՝ որ տակաւ աւելի մեծ կիրքով կը շրջէ կեանքին հողը: «Լա-նիք»ի մը «Փարմիւլ»ը, տեսակ մը կրակ, որ թրծելու համար կը խոսնէ՝ տանելով լքեղ մարդէ հակի «լացի պատ»ին:

Գրականութիւնը կախարդուհի մըն է: Կը բաւէ անգամ մը միայն դիւթուած ըլլալ անով: Գիրին կեանքը իսկական կեանքն է անոնց համար՝ որ անգամ մը բռնուած են այդ թակարդին մէջ:

Վ. Օշականի համար, կեանքի միւս գրուածքները՝ գրի կեանքը կարելի դարձնելու հանգամանքով միայն տանելի են այլեւս:

Գրականութիւնը մոլութիւն մըն է, ինչպէս մոլութիւն է գինովութիւնը՝ սրճարանի մը աթոռին վրայ ընկողմանած: Գրականութիւնը այդ գինովութիւնն է Վահէին համար՝ մասնաւորաբար:

Գրականութեան մէջ՝ ընդհանրապէս, Վ. Օշականի մտածումի արտադրանքին մէջ՝ մասնաւորաբար, միայն բառերը տեսնելով կարելի չէ ինքնութեան մը հասնիլ կամ գրկել տանիլ ուղած տեղդ, որովհետեւ այդ «հայելիէն անդին» կայ մարդ ըլլալու ողբերգութիւնը կեանքի պողպատ դրան առջեւ, անոր ապրումին բացառիկ ցաւը ու մասնաւոր՝ անոր քթին դէմ բարձրացող խնթ ըմբոստութիւնը՝ իսկական գոյութեան փափաքը եւ անոր փնտռուածը կամ անհաւրադատ նկատուած ձեւերու եւ ապրումներու անվերջ մտտնանջումը՝

սիրելի բնանիւթերը կը կաղմեն գոյութենապաշտ փիլիսոփայական հոսանքին :

Ամէն լուրջ ու տաղանդաւոր գրագէտ — հոգ չէ թէ ժամանակի մը համար անհասկնալի, անմարտելի եւ կամ դաճած շշուկներու ենթարկուած — իր հարադատ կանչը ունի տալիք մարդկութեան՝ մտածումի եւ ապրումի իրեն յատուկ ոգիով եւ ըմբռնումով: Հարկ է ընդունիլ այս փրականութիւնը եւ յարգել զանիկա :

Բայց «Ո՛վ որ մտաւորական գործ կը տեսնէ հայաւթեան մէջ, պէտք է որ շիլ, խեք, ծաւռ, քէրս գիծ մը ունենայ իր նկարագրին մէջ, որպէսզի քիմանայ հանրային կարծիքին» («Ասպարէզ» օրաթերթ, Սեպտ. 28, 1985) :

Վ. Օշական, կարծէք, իր մասին մտածած ըլլայ, երբ այս սըրտցաւ տողերը կը գրէր վերջերս Գրական Գրոհիկի մը մէջ: Վստահ ենք սակայն, որ Վ. Օշական համոզուած է թէ մարդէ կալը կարելի է սեղմել ու փակել ինքնիւր մէջ. դժգոհանքը եւ ըմբոստութիւնը անոր ամէնօրեայ պայքարը կը կաղմեն՝ աւելի բացուելու կեանքին, աւելի զօրանալու, ազատագրուելու եւ լաւագոյն քանդակ մը կերտելու: Լուրջ մարդը արժէքներու համար կը մղէ պայքարը եւ չունի լախ դաճած շուքերէ :

Թէեւ գրականութիւնը պատգամ մըն է, բայց է՛ նաեւ սպառնալիք, ազդարարութիւն, ահադանդ. կոչ մըն է պատասխանատու յանձնառութեան, բողոք է՝ կեղծ ապրումներու եւ անարդարութեան խենեղ դէմքին նետուած :

Այս բոլոր իրականութիւններուն շարկները հանեցիք, ըսելու համար որ Վ. Օշականի գրականութիւնը այս արիւնոտ նախատարբերը ունի եւ այդ շունչին համար ալ՝ մթութեան մը առանձնութենէն դուրս ելլելով՝ կու գայ մեր յոգնած ինքնութեան, դռալ մը դեղի նման, մակընթացութիւն ներարկելու :

Մարդը, մարդկային գոյութիւնը՝ առանցքը կը կաղմեն Վ. Օշականի մտածումի կեանքին :

Իր բանաստեղծական բոլոր հատորները («Պատուհանը», տպ. 1956ին, «Քաղաքը», տպ. 1962ին, «Քառուղի», տպ. 1971ին, «Ահազանգ», տպ. 1980ին եւ վերջինը՝ «Խուճապ», տպ. 1983ին) այս թաքուն բեմը գրկած են դարերու հսկայ կարօտով :

Վ. Օշական խորքին մէջ համոզուած է թէ մարդիկ դժբախտ են եւ ինչուն չեն գիտեր (համար. «Քառուղի»ն, խաղաղութեամբ վերելակը) : Այս հարցը կը մնայ սակայն վերլուծելի, որովհետեւ Վահէն ունի հիմնական ուրիշ տեսակէտ մըն ալ — մարդիկ նետուած են այս ըսպասման սրահը մէկէ մը՝ եւ այս մէկը չէ ըսած թէ ի՛նչ պիտի ընեն հոն: Սարթրեան գոյութենապաշտ մօտեցումին դիմաց ենք արդէն :

Օշականի գրականութիւնը յղի է այս նայուածքներով եւ «անո-

րոշ» իրավիճակը կամ գոյավիճակը միշտ ներկայ է հոն.— «Վստահ չեմ, չեմ գիտեր, շուարած եմ, չեմ հասկնար ինչ կ'ըլլայ, շատ դժուար է յստակ բան մը հասկնալ, կ'երթամ' ռՕՐ սակայն, ես օտար եմ, եկեր եմ հասցէիս ու շուարած», եւայլն ձեւերու եւ խօսքերու կը հանդիպիր մասնաւորաբար «Խառնապաշտ» առաջին մեծ բաժինին մէջ։ Այս հոգեւիճակը կը ստեղծէ սակայն կիրք, ընդլզում, բողոք, պոռթկում ու նաեւ բռնեցք՝ ի նպաստ մարդուն։

Այսքան հիմնական ու յայտնի կէտի մը վրայ կեցած է Վահէն, եւ սակայն չ'ուղեր գոհունակութիւն տալ փր ընթերցողին. իրմով կը դադրի բացառական ամէն կարելի փորձ կամ նպաստ։ Եւ նոյն յամառ ընթերցողը կը նետէ՝ դողահար հարցականի մը դիմաց.— «այնպէս որ դուրը կը բացուի, բայց ցերսը ուրիշ բան կայ։ Ի՞նչ կայ խենթութենէն անդին» («Քառուղի»)։ Օշականի համաձայն՝ խենթութիւնը միակ կարելի ձեւն է ապրելու. նոյնը կը վերահաստատէ «Պոռնոպաշտ» մէջ.— «Փախուստ չկայ, միակ կերպը ողջ մնալու՝ խենթի ձեւեր անցնելն է»։ Համաձայն ենք թէ կեանքը անհրաժեշտօրէն պատճառաբանութիւն չէ եւ անիկա իր մէջ կը կրէ դեռ չյտնաւորած խորհուրդ, իսկ գոյութիւնը առեղծուած մըն է ընազանցական եւ էականական պահանջներով, սակայն խենթութիւնը ՄԻԱԿ կե՞րպն է արդեօք գոյութեան ինքնութիւնը կանգուն պահելու...։ Որքերն մէջ սակայն, Վահէն ներքին ամբողջ ճիգը, փորձը «կեանք Ըստածին իմաստ ու համ, միւս ու ռսկար հայքայքի»ն է («Պոռնոպաշտ»)։

Վ. Օշական, մեր ժամանակակից պրակտիկութեան «ըմբոստն» է. որովհետեւ ունի իմացական տաղանապ. չ'ընդունիր կեանքը ինչպէս որ տրուած է մարդուն։ «Ահազանգ» հատորը, այնքան խոր, հարազատ աղաղակ մըն է, այնքան լուրջ ու տաղանապալից ապրում մը, որ ուղէ կամ ոչ՝ տրամած է ՊՈՒՃԱՊի։ «Պոռնոպաշտ» ահազանգային տոմարի մը հետեւանքն է. ուրիշ քաջատրութիւն չ'ընդունիր. չըսինք սակայն թէ Օշական այդ տոմարը իր թեւերուն մէջ առնելով կ'օրօրէ միայն՝ ակամայ, ճակատագրապաշտօրէն, այլ մարտիկի մը համոզումով կ'ընդլզի «առասպելներու հմայքին դէմ» («Պոռնոպաշտ»)։ Ան լիշտ առանձին համոզումներն ունի, երբորդ մայքէն կը փալէ, ինք կը շինէ ժամանակի իր պաշարը, առանձին, ինքնին գլխուն նոր օրէնքներ շինելով («Պոռնոպաշտ», պանազան էջերու մէջ)։ Հոգն ալ չէ երբ «կեանք մահու» պայքար կը մղէ անհատական մտածումի անկախութեան համար։

Օշական «Ահազանգ»էն յետոյ դարձեալ անհանդիստ կը թուի, որովհետեւ կեանքին դիմաց է՝ կարկտահար ճամբորդի մը շարժումով։ Ըստ իրեն (տես «Քառուղի»), մենք կը նմանինք ճամբորդի մը որ տարիներով կու գայ նոյն կայարանը, տոմսակը ձեռքին՝ ալը յոյսով որ շոգեկառք առնէ ու մեկնի։ Մայց... հակառակ ամէն փորձի,

միշտ, հեւ ի հեւ կը հասնի նոյն սիւնին քով եւ ի՞նչ... չողեկաւը մեկնած է արդէն: Դարձեալ ետ դարձ՝ տպասման սրահ եւ կամ հին տեղը սպասելու:

«Խուճապ»ին մէջ կը շարունակուի ու կ'ընդլայնի այս հորիզոնը՝ տարբեր ուղեգրի մը վրայ (թէ եւ «Ահադանդ»ին մէջ կը նախդար թէ «լատս մը, յայտ մը կարելի է դեռ կ'ազատիմ ամդին կ'ամցնիմ»):

Ըստ ինծի, Վ. Օհանյան, այդ սահմանադրիժը, այդ անցարդեւը գերազանցած վէ արդէն, որովհետեւ այս անգամ — ԽՈՒՃԱՊին մէջ եւ ԽՈՒՃԱՊի ընթացքին — փնտռողները կեանքին՝ միակ վստահելի իրականութիւնն է իրեն համար: «Իմ խուճապս մարդ չըլլալու խուճապ է»: Ստամբուլ պէտք է ունենալ՝ այս վիտի, քարը, գոյուլթեան պաշտական փորձառութեան բուն պատգամը... չենք գիտեր, քայքայ համոզուած ենք թէ պատմութիւնն ալ, իր կարգին, ժամանակին ու ապրումին պաշարն է՝ յաջորդ սերունդներուն փոխանցելի:

Խուճապի այս վիճակն է որ, այս անգամ, ըստ ինծի, Վահէն կը սկսի փորձել-լեցնել բնագաւթական իր ՓՆՏՈՏՈՒՔՈՎ: Հո'ս է Վ. Օհանյանի գոյուլթեան մը անձնական փնտռողներին նշանակութիւնը եւ հոն արտայայտուող անձկութեան տարողութիւնը:

«Կը փնտռեմ

բան մը կը փնտռեմ, վստահ եմ ասոր

բայց չեմ գիտեր թէ ինչ է ուր է»

...

«յայտնի չէ թէ կը մօտեմա՞մ սահմաններում

միայն գիտեմ պիտի փնտռեմ»

... «ես անդադար սահմաններէս կը յորդիմ»

... «իմ անմոռնի, ծիծաղելի իմբուլքեամս չնչիմ գործ մը

նարելու՝ որ ապրիմ»

«միայն գիտեմ պիտի փնտռեմ միմչեւ գիտեմք ինչ կը փնտռեմ»

«իմ տարտս ուրիշ է, ես փնտռող եմ

պէտք է քալեմ»

... «պէտք է ապրիմ լոյսի կեանքը»...

.

Այս խելադար ՓՆՏՈՏՈՒՔԻն մէջ՝ ժամանակակից մարդուն, հայ մարդուն, երկու համաշխարհային պատերազմների ճաշակած մարդու գերազոյն ցանկութիւնն է որ կը պայթի՝ ձգողական երազի մը բացառիկ համով: Հոն, տեսարաններու, քաղերու ու ձեւերու «հայելիէն անդին» պէտք է անցնիլ՝ հեղինակին հասնելու համար:

Վ. Օչականի վերջին երկու ստեղծագործությունները իրար կը համընկնեն՝ առաջին գիծը գրաւելու համար: Իսկ մեր կողմէ՝ անիմաստ է գրախօսելու արարք մը, եթէ արտիկա պիտի նշանակէր միայն դատել կամ քննադատել նման արտագրանք մը, որ ղեռ գետեղելի չէ մեր ազգային ժամանակին մէջ:

Նպատակս ձգտում մըն էր Վ. Օչականի գրականութիւնը ընթերցողներու տանիլ, գիտնալով հանդերձ որ խենթի ձեւեր պիտի առնեն շատեր:

Չունիմ վերջի խօսք: Չափազանց դասական պիտի ըլլար դիրքս: Մէկ բան յստակ է.՝ Օչականի գրականութիւնը միշտ կը մնայ հում հանքի մը հարստութեամբ, որ սակայն պէտք է գտել եւ յեղումներու ենթարկել: Ասոր համար ալ միշտ հետաքրքրական է Օչական եւ մեր կարծրութիւնները կը հալեցնէ ամէն անգամ՝ երբ յանուն ցանկալի գոյութեան՝ ապրուած ներկային մաքուր գիտակցութիւնը կը դառնայ:

Վ. Օչական կը զատուի բազմութիւններէն, եւ իր գրական բուն, ինքնատիպ արօրով՝ առաքեալի պէս բան մը պիտի դառնայ մեր սերունդին համար:

Հ. ՏԱՃԱՏ ԵԱՐՏԸՄԵԱՆ